

Nieuwsbrief European Invertebrate Survey - Nederland, 21: 11-12.

Eerder verschenen in Veelpoot 2 (2): 4-9 (1991)

Prikkebeen kan niet meer

Th. Zeegers

Abstract

People have different reasons to collect insects, of which, according to the author, some are valid and others are not. The ethical rules used in for example birding are absent in entomology. In this article directives are given for an ethical code concerning insect collecting.

Inleiding

Al zolang de mens ongewervelde dieren bestudeert, maakt hij ze dood om ze te verzamelen. Historisch gezien is dat niet zo vreemd: de veldbiologen uit vorige eeuwen maakten ook vogels en zoogdieren dood ter bestudering. Evenwel rond de eeuwwisseling (de periode Thijssen) drong in de vogelaarswereld het besef door dat dit eigenlijk niet kon en men liet snel het geweer thuis. In de entomologenwereld is een dergelijke radicale omslag uitgebleven.

Hierdoor is het op dit moment nog de gewoonste zaak dat entomologen insecten doden en verzamelen. Er zijn op dit gebied geen algemeen heersende normen en waarden. Eenieder volgt zijn eigen, al dan niet duidelijk geformuleerde, regels op het gebied van doodmaken van insecten. Bovendien schrijft de etikette voor dat men anderen niet op hun verzamelen-ethiek (of vooral het ontbreken daarvan) mag aanspreken.

In dit artikel wil ik dit "taboe" doorbreken door de lezer wél aan te spreken op zijn verantwoordelijkheid. Ik probeer richtlijnen te geven, als men dan verzamelt, met welk doel en volgens welke spelregels dit te doen. Hoewel dit natuurlijk een privé-mening weergeeft, kan men zich voorstellen dat een discussie over dit soort richtlijnen uitmond in een aantal goed geformuleerde en algemeen aanvaarde richtlijnen voor het verzamelen van ongewervelden. Zo gelden op dit moment in de Nederlandse vogelaarswereld de vrij algemeen gedragen en objectieve regels dat men geen vogels schiet en niet aan nest-fotografie doet.

Doel en spelregels

Een discussie over het toelaatbaar zijn van verzamelen moet gaan over twee dingen: het doel van de verzamelactiviteit en de manier waarop dit gebeurt. Eerst en vooral moet men weten, wat het doel van de verzamelactiviteit is, om vast te kunnen stellen of men dit een verantwoord doel vindt. Heeft men dit eenmaal vastgesteld, dan moet de uitvoering van de verzamelactiviteit er geheel op gericht zijn het verantwoord geachte doel zo goed mogelijk te bereiken. Deze wat abstracte inleiding lijkt me relevant, omdat men vaak een ander doel nastreeft dan men belijdt, waardoor er op een onaanvaardbare manier verzameld wordt.

Doel

Hoewel bijna elke entomoloog, gevraagd naar het doel van zijn verzamelactiviteiten, zal antwoorden met "de wetenschap", heb ik een zevental verschillende doelen geformuleerd:

- 1) voor de verkoop
- 2) om zelf te hebben
- 3) voor het vastleggen van de vindplaats/datum
- 4) als bewijsstuk
- 5) voor de eigen referentiekollektie
- 6) voor de determinatie
- 7) om de (vermoedelijke) determinatie te bevestigen

De doelen staan in de volgorde van minst naar meest acceptabel, zoals ik dat zie. Hoewel men hierover in detail kan twisten, hoop ik dat de lezer zich er globaal in kan vinden. Van de genoemde doelen hebben de eerste drie niks met wetenschap te maken. Zij zijn dan ook ontoelaatbaar, d.w.z. zij zijn geen gelegitimeerde redenen tot verzamelen. De laatste vier doelen zijn wel wetenschappelijk en daarom eventueel toelaatbaar (d.w.z. dit is onderhevig aan privé-smaak), maar uitsluitend en alleen op de voorwaarde dat de uitvoering aan het doel aangepast is. Waarom deze indeling zo ligt en wat dan de spelregels zijn waarlangs het spel moet verlopen, zal ik nu trachten te beschrijven.

Geen wetenschap

Ik stelde dat de eerste drie doelen niet wetenschappelijk zijn. Dat een verkoper slechts geleid wordt door commerciële overwegingen, moge duidelijk zijn. Iemand die insecten verzamelt alleen maar om ze zelf te hebben, omdat ze zo mooi zijn, verschilt nauwelijks van de verkoper. Ook hij laat zich leiden door zijn eigen hebzucht. Zulke mensen moeten postzegels gaan verzamelen, geen insecten!

Tenslotte de verzamelaar, die het doet om de vindplaats vast te leggen. Deze reden is een drogreden: Wil men de vindplaatsgegevens vastleggen, dan kan dit uitstekend zonder te verzamelen.

Aan een pen en een opschriftboekje heeft men genoeg. Bovendien kunnen zaken als biotoop, aantalsschattingen e.d. in het geheel niet vastgelegd worden in een verzameling, terwijl men dit prima aan het papier kan toevertrouwen. Het verzamelen van insecten levert dus geen enkele bijdrage aan het vastleggen van de vindplaatsgegevens. In de praktijk worden de gegevens zelfs beter vastgelegd wanneer er niet verzameld wordt. Op een vel papier kan men immers veel meer informatie kwijt dan op een etiketje.

Bewijsmateriaal

Eén van de uitgangspunten van natuurwetenschappen is dat resultaten door anderen geverifieerd moeten kunnen worden. In deze zin dient het verzamelen van insecten als bewijsmateriaal een wetenschappelijk doel. Men kan hierbij twee kanttekeningen maken:

- 1) Van een boel waarnemingen is zeer de vraag of het wel de moeite waard is om de waarneming te "bewijzen".
- 2) Men kan ook op andere manieren dan verzamelen waarnemingen bewijzen (middels foto's, uitgebreide beschrijving).

Hoe dan ook, wanneer men verzamelt ter bewijs, dan dient men er ook zorg voor te dragen dat het verzamelde stuk door anderen gekontroleerd kan worden. Dit betekent dat het stuk opgenomen dient te worden in een kollektie waarvan de wetenschappelijke waarde bekend en erkend is. Dit zal in veel gevallen inhouden, dat het bewijsstuk niet in de eigen kollektie op zijn goede plaats is, maar alleen in een van de grotere openbare kollekties.

Eigen referentiekollektie

In veel gevallen is het bezit van een eigen referentiekollektie nuttig. Toch wordt mijns inziens het belang van een referentiekollektie overschat: Mijn ervaring leert dat mensen met een grote eigen referentiekollektie doorgaans pas thuis echt kijken naar wat ze gevangen hebben, niet in het veld. Ikzelf hecht minstens zo veel aan veldervaring en goede literatuur en kennis daarvan als aan een referentiekollektie.

Soorten die in een oogopslag te herkennen zijn (bijvoorbeeld de grote groene sabelsprinkhaan *Tettigonia viridissima*, de sluiplvlieg *Tachina grossa*) horen niet thuis in een referentiekollektie! Met het opnemen van deze soorten leert men immers niks nieuws: ook zonder referentie-materiaal is de soort immers altijd te herkennen! Neemt men dit soort beesten wel mee, dan is men bezig de serie van een bepaalde groep compleet te krijgen, en kan men wederom beter postzegels gaan verzamelen. Het heeft alleen zin beesten voor een eigen referentiekollektie mee te nemen, als men serieus aan die groep werkt en voornemens is dit de komende jaren te blijven doen. In dat geval zal men het materiaal als vergelijkingsmateriaal kunnen gebruiken. Is men pas begonnen met de bestudering van een bepaalde groep, dan ligt het volgens mij niet voor de hand gelijk aan een referentiekollektie te gaan werken. Veel-er dient men eerst eens een jaar rond te kijken, om vast te stellen of men werkelijk serieus en langdurig aan die groep

gaat werken, om dan pas aan een grootschalige referentiekollektie te gaan beginnen. Voor kortstondige belangstelling- en kunnen de openbare kollekties net zo goed als referentiekollektie voldoen, als een eigen kollektie.

Voor de determinatie

Inderdaad is het waar dat bij veel ongewervelden de determinatie in het veld niet vast te stellen is. Men zal daarom beesten ter determinatie mee naar huis nemen. Dat ontslaat de waarnemer evenwel niet van de plicht in het veld te kijken of hij daar al niet tot de zekere determinatie kan komen. Mijn ervaring leert dat een boel mensen die veel ter determinatie verzamelen, thuis gekomen konstateren dat ze 80 % van de determinaties eigenlijk ook al in het veld hadden kunnen doen. (Dit hangt natuurlijk wel af van de groepen die men bekijkt.)

Het meenemen van een beest ter determinatie is feitelijk een zwaktebod: Men erkent dat men te ondeskundig is de determinatie in het veld te verrichten. Als men het zo bekijkt, dan zal men zijn best doen zo veel mogelijk determinaties in het veld vast te stellen. Mijn ervaring is, dat men met een dergelijke instelling met veel minder beesten thuiskomt, maar dankzij de efficiënte werkwijze veel meegenomen beesten inderdaad iets apart zijn.

Kan men een beest in het veld niet determineren, dan dient men zich eerst af te vragen of verzamelen wel nodig is om tot de determinatie te komen. Voor libellen, sprinkhanen en een boel vlinders kan men met een foto of beschrijving prima volstaan.

Neemt men het beest mee, dan is men uiteraard verplicht het beest zorgvuldig op naam te brengen. Zorgvuldig, omdat men in een boel gevallen daardoor de volgende keer het beest wel in het veld al met zekerheid zal kunnen herkennen.

Ter controle van de determinatie

Dit heb ik hierboven reeds besproken: in het veld scheidt men het kaf van het koren en alleen de enkele exemplaren waarover men twijfelt, neemt men mee naar huis. Deze werkwijze levert een bijzonder hoog rendement op: in de praktijk blijkt een groot percentage van de verzamelde exemplaren iets apart te zijn.

Bovendien had men een speciale reden in het veld om het beest mee te nemen. Men kan zich goed voorstellen dat men de volgende keer hierdoor het beest in het veld kan herkennen zonder het te hoeven verzamelen. Daarom is dit doel voor mij persoonlijk het enige doel waarmee ik geen principiële problemen heb.

Algemene richtlijnen voor het verzamelen

Naast de speciale richtlijnen die ik boven gegeven heb, gelden voor de verzamelaar de volgende algemene richtlijnen:

- Al het materiaal moet zeer zorgvuldig geprepareerd, geëtiketteerd en gedetermineerd worden. De vanger moet er vervolgens zorg voor dragen dat het materiaal deugdelijk bewaard wordt.
- Per soort per vangplek hooguit 1 paartje meenemen.
- Bij het verzamelen zo min mogelijk andere dieren verstoren en de vegetatie zo veel mogelijk ontzien.
- Het doden van dieren dient zo te geschieden dat dit geen onnodig lijden veroorzaakt (dus bijvoorbeeld niet verdrinken in water).

Weegschaalstraat 207, 7521 CH, Enschede